ДВА

— Охтирка?.. Дайте военкома!.. Товаришу, швидше-бо, швидше!!

— Останні кулі вистрелюємо... тільки дві ленти коло кулемета... половину роти порубано... Ви слухаєте?.. Телефоністка! Охтирку!!

Др... др... др... дзелень...

— Проводи перерізано! Гади!..

І телефонна трубка, випущена з вогкого залізного кулака, байдуже вдарилась об конторську стіну, легенько відскочила назад, похиталась якусь мить і заспокоїлась.

Три години вже б'ються хлопці Заклепенкової роти. Засіли в останньому захистку від махновських куль та шабель — конторі пархомівської цукроварні, а стурбований зір крізь віконце на горищі хапає довгі валки селянських возів.

— Сахар Махно роздає! — лунає від заходу до півдня й поринає за хвилями жита.

Біля байраку зупинилась оточена кіннотою тачанка, а по селу вже розлітаються бризками нечисленні верхівці колись великої чортової сотні махновського командира Щуся. На заводському дворі беруть на мушку піші махновці конторські вікна; з-за ріжка машинної строчить кулемет.

І раптом:

Та-та-та-та... бум-ву-ух!..— розірветься біля конторських дверей махновська бомба, а по вулиці на дикому коні креше чорними стрічками куряву матроський кашкет

Упертість ворога дратує махновців.

— Підсмалити чортів! Хай комуна понюхає диму! Гусарський мундир і вишивана сорочка тягли до за

водської брами хмиз.

— Братва-а-а! Председатель "невозможных" де?

— Стій, мать твою!..

В подраній свитині та лаптях на босу ногу зупинився на вигук дядько й байдуже подивився в бік верхівця

Ти хто? Продработник? Реквізиції, конхіскації, соцілізації, сволочі!

— Якого там чорта "придработник"?

— А лапті — з Москви?

— Хіба ж це лапті?

?

— Це ж совєтське шавро, ги-ги-ги!.. Обидва весело сміялись.

На вигоні, недалеко від заводських бараків, гуло, немов на ярмарку.

— Розбирай сахар! Ні хунта комісарам!

— Переказували, що як прийде знову через два тижні й застане цілим,— спалить разом з бараками.

— Конешно! Хай люди попользуються!

Біля дверей розбивали замок. На вороному жеребці підлетіли довгі чорні кучері під волохатою шапкою.

— Ребята! Батько Махно приказал разобрать все: "Народное,— говорит,— добро — пусть достанется народу".

— Правильно!

— Верно! Конешно — народу!

— Не открывается? За мастеровыми послать!

— На чорта? Самі знесемо к нечистій матері! Дз-з-з-з!.. Засвистіла куля і, вдарившись об кам'яний мур, відскочила навкопить. На неї ніхто не вважав: не первина.

Рудий парубок вистромився в пробиту на покрівлі діру:

Не плач ты, Маруся,

Еду я в Китай,

Ты пришлешь мне сахар,

А я тебе чай...

Вишкірив безжурним реготом зуби, перехилив додолу великого лантуха й сипав білий, як сніг, цукор.

Халамидником підскочив легкий вітерець, і дмухнула на спітнілі селянські голови цукрова курява.

— Хто там сипле!? Чортяка б його сипав!..

Та крізь здивування й лють шмигнула жадоба. Півколом кинулись од дверей до землі; лише два махновці та присадкуватий дядько відривали ломом здоровенні петлі.

— Моє!

Впав на цукор і вчепився пальцями в зелений шпориш, мов пазурами, худорлявий дядько з ріденькою цапиною борідкою.

— Іди ти к нечистій матері! "Моє"!..

Дядька штовхнули в бік кілька дебелих чобіт, а чиїсь руки тягли вже жменями з-під його чобіт, штанів та сорочки липкий пісок і сипали собі за пазухи, в шапки та поли свит.

Га-а-х! Одлетіли петлі, і сіра, закурена порохом селянська маса кинулася в одчинені двері.

— Пилипе, мені ж лантуха! Мені! Чуєш?!. Пилипе!

— Ріж ножем — швидше буде!

— Дайте ножа!

— Єсть!

— Одступіться-бо! Чого претеся!

Ж-ж-ж!.. Блиснув у сутінках барака ніж і вительбучив, наче черево кабанові, бік здоровенного лантуха.

— Ой-йо-йо-йо-йой! Пальці ж мої! Пальці!! Гадючкою потекла чорна гаряча кров із перерізаних

пальців і черешнями заляпала цукор.

— Одійди геть! Тільки сахар портиш!

Одпихнув чийсь залатаний лікоть скривавлені пальці й жах на лиці, а над цукром уже давили-штовхалися, важко сопучи, бородаті поважні люди та парубки.

На заводському дворі джмелями свистіли кулі й співав гуляйпольську славу криваву махновський кулемет.

Високо вгорі жмурилося легкими хмарками небо, і сонце, розглядаючи погром цукроварні, бавилося склом ставка, роздирало каламутні плями по закуреній стіні машинної, засміялось дрібним смішком на листі тополі й помандрувало на захід...

— Хлопці, держись! До вечора прибуде Лазаренко,— підбадьорює Заклепенко останню жменьку своєї роти, що трупом порубаних червоноармійців устелила шлях від Красного Кута до пархомівської цукроварні. Та серед пострілів рушниць і вибухів бомб давно вже загубилася надія. Перед очима мертвими точками встали обов'язок і смерть.

Порожніє в грудях Заклепенка. По п'ять набоїв лишилося на чоловіка, кулемет, подзьобавши останньою стрічкою мур машинної, звідки махновці намагалися підлізти під конторські двері, замовк...

Падають поранені та вбиті на брудну паркетну підлогу.

Недокурками погасли в калюжі крові вистріляні набої... Зеленою купою трупів тане й зникає на очах Заклепенка його рота. Рота, яка кривавою стернею пройшла з ним усю Україну від краю до краю.

...Буде останній і рішучий бій...— ніби співає тріскотнява рушниць, і луною односять кудись вибухи бомб.

З наганом у руці, розхристаний, без картуза, притулився він до перекинутого бухгалтерського стола.

Дзелень-лень! Розбила шибку й уп'ялась у стінку куля. З першого поверху прибіг, засапавшись,— останній червоноармієць.

— Ротний! Махновці хмиз під двері... Будуть підпалювати... ехй...— І впав з простреленим горлом останній червоноармієць Заклепенкової роти.

Удвох з півротним — усе, що лишилося живе від заклепенківців,— кинулися вони до вікна обстріляти паліїв, та біля дверей не було вже нікого, лиш густа хмара волохатого диму вдарила їм у ніс та у вічі. Метнули перед себе роздерті погляди — і перший раз перед ними встала виразно їхня смерть.

Защеміло коло серця, а в грудях стала пустка, немов у єврейській хаті після погрому. В порожній конторі, оточеній вогнем та махновцями, їх чатував кінець.

Але спалахнув тоді Заклепенко, відкинув з чола липкого чуба, скочив на вікно й до кам'яних будівель — несамовито:

— Так передайте ж нашим, як ми умирали! Далі підійшов до півротного, глянув у саму душу і:

— Ех, Ваню! Однаково!..

Не доказав; тільки зітханням своїм вирвав з грудей невимовлену тугу.

— ...Краще вже від твоєї руки...

Обнялись обидва останніми обіймами і притулили один одному до скронь нагани.

Та на межі життя й смерті перемогло життя.

Одірвались один від одного й шугнули голодними поглядами крізь вікно на степові простори. Так і припали очима до золотої пшениці...

І раптом...

?!

В'ю-ю-ю-ю — вв-а-ах-х-х!

Дрогнули всіма кутками своїх душ і... наче не повірили. Вв-а-ах-х-х! — привітом з далекого, рідного краю повторило вдруге.

— Ваню! Наша б'є!!

Життя нове, принадне, чарівне, хороше блиснуло їм У всій своїй красі й потягло до перемоги. Але крізь розбиті шибки вікон, через двері з першого поверху, ще звідкись підступно влізав у контору дим. Поцілувались, як рідні, й кинулись до вихідних дверей.

Одчинили засув, штовхнули двері, та натовпом повалились на останніх заклепенківців хмари чорно-синього диму, але не стримали їх.

— Вперед і — до ставка!

Кинулись у полум'я вогнища. Та насупроти вже строчив махновський кулемет і кілька рушниць дивилось у двері...

Вискочив з вогню на простір Заклепенко", шарпонув спрагло ніздрями повітря і впав з перекошеними грудьми. А збоку півротний стиснув заляпане кров'ю чоло, захитався, простяг на палаючий хмиз ногу й булькнув з рота червоною піною.

Вогненне сонце, п'яне від крові, розсікаючи хмари, запалило обрій червоним жаром. Кинуло ще один промінь, погралось на зацілілій шибці цукроварні й пірнуло за степом...

Сходив вечір і розсипав фіолетові пелюстки смутку...

Більше й більше, прокляттям, помстою розривалися на вигоні більшовицькі снаряди.

Чорний прапор сховався за байраком, і вже десь далеко в степу гуркотіли тачанки та гупали копитами на шляху сполохані коні.

1922